

Amsterdam.
INK.
enken.
stus,
INKSTEREN.
WORMSER.
na's).

sche, in goeden
Prof. GEESINK
chouwingen ge-
orm niet slechts,
en en schoonen
ben. Hier is
eid uit de Schrift
ring, vermaning
monie.
ER slaagde dit-
diversiering, die
st weke leerden-
den inhoud en
de mooie lijnen
et rood; in de
ikband past."

EN,
15-17.

len Gouden en
9 en BELEER-
na.

Lectuur.

06 is den

TER,

RS.

MSER f 3.90.

ot van elke in
n gezamenlijke
van wat verder
stoud na ver-
p van dit jaar
entbieden

ratis.
MSER.

TIE,

grootst concur
gt prijsconcur
ht verzonden.

rdam.

P.
S.
W.
CO
EN.

le rubrieken:

78 titels.
39 "
11 "
5 "
6 "
10 "
12 "
36 "
77 "
37 "
10 "

tegen vermin-
an uwen boek-

reformeerde
ind.

e Schouwerzij
enschap f 2.80;
6; Oostkapelle
contrib. van
erk f 10; Berg
abacht f 2.50;
Beverwijk f 2;
kerker ald 11.
f 5; Maartens-
Oolgensplaat
Bolnes f 2;
Aalten f 10;
Pacensis f 11;
meer o/s f 5;
50; Dirkshorn
f 2.50; verder
dal f 20; van

OPS,
Rotterdam.

rij:
BELA,

De Heraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad No. 124.)

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden.
Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE; Bureau: Warmoesstraat 96, te Amsterdam.
Inzendingen, die later dan Donderdag's namiddags te 12 uren worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Zondag 29 April 1906. No. 1478.

Abonnementenprijs: franco aan huis, per drie maanden f 1.20, voor België per jaar f 5.30 bij vooruitbetaling, voor het verdere Buitenland per jaar f 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers f .10. Abonnementen worden aangenomen door alle Boekhandelaren, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau te Amsterdam.
Advertentie: van 1 tot 6 regels f 1.20, voor elke regel meer f .30. Aanvragen en vermelding van liefdegaven f .12 per regel.

Van de tien geboden.

XCIX.

HET ZEVENDE GEBOD.

IV.

Een man, die zijnen geest niet wederhouden kan, is een opengebrokene stad zonder muur.
Spreekw. 25:28.

In dit ons slotartikel over het zevende gebod zullen wij, evenals bij de vorige geboden, op de schaduw- tegenover de licht zijde, op het verbod tegenover het gebod wijzen.
Alzoo, nadat in ons voorlaatste artikel gehandeld is van de ons door God geboden kuischheid, zullen wij in dit artikel spreken over de ons door Hem verboden zonde der onkuischheid. Daarbij zal dan uitkomen wat schrikkelijke verwoesting in het menschelijk leven deze zonde heeft teweeggebracht. Althans tot op zekere hoogte uitkomen, want van de wereld der ontucht geldt nog altijd het woord van den heiligen Apostel, „hetgeen heemdelijk van hen geschiedt, is schandelijk ook te zeggen.“ (Efeze 5:12).

Gelijk het gebod, zoo heeft ook het verbod een individuele en een sociale zijde. Anders uitgedrukt, God verbiedt ons de onkuischheid zoowel in betrekking tot onszelf als in betrekking tot onze medemenschen.

Beginnen wij met het eerste.
Is het Gods wil, dat 'n mensch zijn lichaam en ziel zuiver en heilig beware en mitsdien zijn zinnelijke lusten door zijn zedelijke wil beheersche, 'n mensch gaat tegen dezen Wil van zijn God in en verontreinigt zijn lichaam en ziel, wanneer hij zich door zijn zinnelijke lusten laat overheerschen.

Wilde, — dat is niet meer onder de tucht van den zedelijke wil staande, sexueele lust is onkuischheid.

Gelijk er nu wat reeds Aristoteles noemde „natuurlijke deugden“ zijn, zoo zijn er ook „natuurlijke ondeugden“, en zoo ergens dan komt dit inzonderheid uit op dit gebied.

Daar zijn, — wij spraken er reeds met zekere uitvoerigheid van in ons vorig artikel — kuische en ook onkuische naturen; daar zijn in meerdere of ook in mindere mate en ook heel niet gepassioneerde menschen.

Een naturalistische ethika, d. w. z. een zedeleer, die de grens tusschen natuur en geest, tusschen noodwendigheid en vrijheid vernietigt en alzoo het zedelijke laat opgaan in het natuurlijke, zal hier niet veel meer doen dan zich bepalen tot een beschrijving van wat is; van een voorschrift van wat zijn moet, zal zij zich onthouden.
Indien toch de mensch niet meer dan 'n natuurproduct is, dan ware het even ongerijmd den onkuische te veroordeelen, als het ongerijmd is een bruisenden bergstroom er een verwijt van te maken, dat hij geen rustig kabbelende beek, of een wolf dat hij geen schaap is.
Zoo is nu eenmaal de natuur van het beest.

Deze zedeleer van het onwedergeboren hart, tegenwoordig vooral in de letterkunde van den dag, in toneelstukken en romans, in dagblad-feuilletons en novellen als diepzinnige wijsheid onder de menschen gebracht, behoort echter tot wat de Schrift noemt, „de bedekseln der schande.“

't Is echte misdadigers-moraal.

Zedelijke lamelendigheid, slapheid van wil, die met een wijsgeerig tintje haar zonden bedekt en de gewetens toeschrooit met een: „ik kan het niet helpen!“; zoo is nu eenmaal mijn natuur!“ „het zit me in mijn bloed“. Hebben dergelijke, doch zulke litteratuur verwarde zielen, veel gelezen; — en daar zijn die schrikkelijk veel gelezen hebben, groen en rijp, — dan redeneeren zij heel geleerd over bloedmenging en afstamming en „sefelijke belasting“ en werpen al de schuld van hun zonde — voorzover zij nog van „schuld“ spreken — van zichzelf af op hun grootvader, of als zij van hem geen kwaad weten, op een ander familielid, en zondigen dan rustig voort.
Dit is de praktische toepassing der „naturalistische ethika“ ten eigen behoeve, door moordenaars en dieven, door drankzuchtigen en wellustelingen gemaakt.

Anders de christelijke zedeleer.
Zeker rekent ook zij met den mensch als natuurwezen, doch daarom is hij voor haar nog niet uitsluitend product van de natuur.

Zeker rekent ook zij, — en dat meer zelfs dan vroeger, — met den invloed van afstamming en omgeving, doch ook met de omstandigheid, dat de mensch, ook de diepst gezonkene, een zedelijk, d. i. een willend wezen is. Vandaar, dat zij ook aan de van nature zwakken, ook aan hen, die hun natuur niet met, maar tegen hebben, zal voorschrijven wat zij moeten doen, en tevens den weg zal wijzen om te worden wat zij moeten zijn.
Om ons te bepalen tot het tegenwoordig onderwerp, zoo is het Gods wil, dat zij kuisch zijn.

Dat is een ordinantie een gebod, dat voor allen geldt.

Ook voor onkuische naturen; ook voor zelfs sterk gepassioneerde menschen.

En nu is het juist christelijk om denzaken op dit stuk de Wet des Heeren des te scherper te prediken; ze te dringen tot al krachtiger wilspanning; ze te manen tot groter waakzaamheid tegen deze zonde, hun zonde.

Wijl de zonde, ook de zonde der onkuischheid, niet in het lichaam — al ontkennen wij niet, dat daarin zekere dispositie voor die zonde kan zijn — maar in de ziel zetelt, komt het allereerst aan op de bestrijding der inwendige onkuischheid; op het onder de tucht houden van zijn aandoeningen, zijn begeerten, zijn verbeelding. Onder de tucht van den wil.

Bij menschen bij wie de natuurdrijfkracht is ontwikkeld — iets wat, het zij nogmaals gezegd, op zichzelf niet zondig is, want het natuurlijke toch is niet zondig — bestaat het gevaar, dat de begeerte om haar te bevredigen op verbodene wijze — en er is maar éene door God gebodene: het monogame huwelijk — zich ook sterk zal doen gelden, en dat dan het denken, het overleggen daar zoo mee bezig is, dat de verbeelding er door wordt bevoord. Wakend en slapend droomt de onkuische van wat men noemt het lascieuze, het weelderige, het dartele, het uitgelatene. Al wat zijn oogen zien zet zijn verbindende phantasie om in beelden van het sexueele leven.

Hij leeft er in en zijn leven gaat er in op. Dit nu is den mensch onwaardig.

Want al heeft ook het sexueele leven zijn waarde, het is toch maar één zijde en daarbij zeker niet de voornaamste zijde van het menschelijk leven.

Doch wordt nu deze inwendige onkuischheid niet gebracht onder de tucht van den wil, dan breekt ze noodwendig uit, als uitwendige onkuischheid, in blijk, in woord, in handeling.

Dat is de gradatie van de zonde.

De ziel van den onkuische stelt de leden des lichaams tot wapenen der ongerechtigheid.

„Ik heb een verbond gemaakt met mijne oogen; hoe zou ik dan acht gegeven hebben op een maagd!“ zegt Job (h. 31:1); maar de onkuische man ziet met oogen van begeerlijkheid ook naar anderen dan zijn eigen vrouw. Toch heeft Jezus ons gezegd: Zoo wie een vrouw aanziet om haar te begeeren, die heeft alreeds overspel in zijn hart met haar gedaan. (Matth. 5:28).

Men versta deze Schriftuurplaatsen wel. In beide is sprake van den gehuwden man en zij veroordeelen daarom allerminst, dat ongehewden elkander zouden aanzien om elkander te begeeren.
Dit laatste toch zou een veroordeeling zijn van het natuurlijke.

Dat een jongeling een meisje aanziet en haar tot zijn vrouw begeert; dat een ongehewd man zijn oog slaat op een ongehewde vrouw, is op zichzelf allerminst zondig. Maar de blik van de onkuischen, de blik der begeerlijkheid, wordt, als zij gehuwd zijn, ook geslagen op anderen dan met wie zij echtelijk zijn verbonden; en, als zij niet gehuwd zijn, ook op de echtgenooten van anderen.

Dat is zonde.
Dat is overspel in het hart bedrijven.
Dat is onrecht tegen God en de menschen.

Sterker nog dan in de overspelige blikken komt de onkuischheid uit in het woord.

De Apostel vermaant: Geen vuile rede ga uit uwen mond (Efeze 4:29) en onder de dingen, die de van het heidendom tot het Christendom bekeerden moesten afleggen, noemt hij ook het „vuil spreken uit uwen mond“. (Col. 3:8).

Daarbij heeft hij het oog op de rotte, schandelijke taal van het dagelijksche, vooral van het gesellige verkeer. Waar het hart vol van is, vloeit de mond van over. En het onkuische hart openbaart zich ook in de onkuische taal. Het wordt dan gewoonte, om van schier niets anders te spreken dan van wat betrekking heeft op het sexueele

leven. Bezit de onkuische daarbij de natuurgave der „geestigheid“, dan uit deze zich bij voorkeur in het vinden en vertellen van „vuile aardigheden“; ontbreekt ze hem, dan vertelt hij ze niet innig genoeg na.

En eindelijk zal, indien zij niet gebracht wordt onder de macht van den wil, de inwendige onkuischheid zich ook uiten in handelingen.

In de zonde der hoerij, in de zonde zelfs van dadelijke echtbreuk.

In die vormen draagt zij echter reeds een sociaal karakter, of m. a. w. is het een zondigen met zijn medemenschen.

Alvorens daarop in te gaan, moet daarom hier, waar gehandeld wordt over de individuele onkuischheid, eerst nog gesproken van die zonde, waarbij men op onnatuurlijke wijze de bevrediging zijner sexueele natuurdrijf zoekt en die, zij het ook min juist, verboden is aan den naam van Juda's zoon Oaan (Gen. 38:9). Het is deze, in het verborgene bedrevenc en daarom „geheime“ zonde geheeten, welke vaak door jongelieden, pas aan de kinderschoenen ontwassen, wordt begaan, en welke dan, door wie er eens aan verslaafd zijn geraakt, ook op later leeftijd wordt voortgezet. Hier zijn gevaren waartegen verstandige ouders hun kinderen hebben te waarschuwen, want de jonge levens kunnen in dezen weg van ongerechtigheid onherstelbaar worden verwoest. Niet alleen toch, dat door deze vaak ontijdige en onmatige bevrediging der geslachtsdrijf de gezondheid voorgoed bedorven en de lichaamskracht ondermijnd wordt; maar ook de onnatuurlijke wijze waarop zij geschiedt, overprikkelt derwijls de verbeeldingskracht, dat heel het zieleleven er door wordt verlamd.

Het is, al zijn ook andere oorzaken hier vaak in het spel, niet te verwonderen, dat het getal zwakkelingen en zenuwlijders in onzen tijd zoo schrikbarend toeneemt.
Tot deze zoo in- als uitwendige onkuischheid nu komt het, gelijk wij boven zeiden, wanneer 'n mensch zijn natuurdrijf niet brengt onder de tucht van zijn wil; hij is dan gelijk 'n scheepje zonder roer op een wilde zee.

Om echter de zinnelijkheid onder de tucht van den wil te brengen, haar te regelen en te leiden, moet de wil niet alleen op het goede gericht, maar ook innerlijk gesterkt.

Hier nu vermag de gemeene Gratie veel. Een verstandige, niet te strenge, maar ook niet te slappe opvoeding, waartoe ook behoort, dat rekening wordt gehouden met wat men in het dagelijksch leven de zedelijkheid noemt; het aankweeken van plichtsbef en reinheidszin; het zedelijk voorbeeld; en zelfs de pedagogische middelen van het welken van angst en vrees voor de gevolgen der onkuischheid, — dat alles vermag zelfs sterk gepassioneerde naturen tot kuische menschen te maken.

Wordt daarbij gevolgd een gezonde leefwijze, waartoe matigheid in spijs en drank en — althans bij kinderen — geheel onthouding van alcoholische dranken; lichaamsbeweging en trouwe arbeidsverrichting behoort; vermijdt men daarbij wat onze oude moralisten noemden de *incitamenta luxuriae*, „de aanprikkelingen tot wellust“ waarover straks nader, — dan bestaat er althans groote kans, dat de sexueele lust zich minder sterk zal doen gelden en een krachtige goede wil dus een des te gemakkelijker taak zal hebben.

En Christen heeft al deze middelen toe te passen; óók bij de opvoeding zijner kinderen.
Toch mag niet verzwegen, dat men daarmee slechts als resultaat bereikt een kuischheid uit het beginsel van het welbegrepen eigenbelang.

En nu geven wij gaarne toe, dat zulk een kuischheid altijd nog beter is, in den zin van nuttiger, voordeliger en aan het levensgeluk meer bevorderlijk, dan de onkuischheid, maar toch is zij nog niet de christelijke kuischheid, de echte zedelijkheid. De kuischheid waarbij men wil kuisch zijn om God.

Omdat Hij het ons gebiedt, en men, wijl men Hem liefheeft, gaarne aan Zijn gebod gehoorzaamt.

De kuischheid waarbij men, omdat men zichzelf liefheeft als Gods schepsel, als Zijn kind, als drager van Zijn beeld, — zichzelf naar lichaam en ziel te hoog acht om zich te verontreinigen, te bezoedelen, te bevleeken; te schenden den tempel Gods.

Dat toch is de kuischheid van den tot God bekeerde; van den Christen.

Wel een nog veelal worstelende deugd, want tegen zijn zonden heeft de Christen te strijden heel zijn leven lang, en eerst in zijn sterven komt hij van zijne zonden af, maar toch een deugd; een standvastig en

voortdurend willen van het goede; het voor God goede.

Wanneer echter de wil om kuisch te zijn, hetzij dan uit welbegrepen eigenbelang, hetzij uit heilige liefde, ontbreekt, zal zich de uitwendige onkuischheid ook openbaren in het saamleven met onze medemenschen.

Gevaarlijker dan een melaatsche is de onkuische voor zijn omgeving. Zelfs met zijn blikken, maar ook met zijn woorden vergiftigt hij de zielen zijner medemenschen; werpt in hun harten de vonken, die doen ontbranden den onheiligen lust. Zelfs de eerbied dien men schuldig is aan de jeugd, is hem vreemd, en hij stelt er een genot in door zijn blikken en woorden de onschuld te doen blozen.

En daarbij blijft het niet.

De wilde lust heeft over heel de wereld het diep zondig verschijnsel der hoerij te voorschijn geroepen.

Het woord hangt, gelijk als ook in andere talen, saam met „huren“ en wijst dus op het veil geven en wel van zijn lichaam ter voldoening aan verboden lust.

In de heidenwereld was, hoe wonderlijk het ook klinkt, deze zonde vaak verboden met de religie. Meisjes en vrouwen brachten haar eere ten offer in de tempels der afgoden; en de wilde lust gold als een symbool van de voortbrengende natuurkracht. De Israelitische wetgeving, die naar wij vroeger zagen de polygamie en het concubinaat althans niet verbood, was op het stuk van de hoerij bijzonder streng. „Er zal geen hoer zijn onder de dochteren van Israël“, zoo staat geschreven in Deuteronomium 23:17a.

Het jonge christendom heeft op zijn weg door de oude wereld, deze zonde overal gevonden, doch haar slechts ten deele terug kunnen dringen.

Dat b. v. de Overheid dezen vorm van ontucht op geenerlei wijze mag beschermen; dat zij de publieke schandhuizen niet mag dulden; is eerst langzaam, eerst in onze dagen, inhoud geworden van het zedelijke bewustzijn.

Deze zonde is het satanische spottbeeld van het door God verordende huwelijk. Voor de lichamelijke-geestelijke eenheid van één man en één vrouw, treedt hier in de plaats een zelfs niet meer door de geslachtsliefde verzeldelijke voldoening aan de geslachtsdrijf; hier is zelfs niet meer de natuurlijke liefde, maar alleen de dierlijke lust, die zich bevredigt aan een exemplaar van het andere geslacht.

Dit nu is een vergrijp aan de achtung, die 'n mensch zoowel zichzelf als zijn medemensch verschuldigd is, en wreekt zich dan ook, zoo in wederzijdsche- als in zelfverachting.

Maar niet alleen, dat de inwendige onkuischheid zich openbaart in deze schandelijke en menschenonteerende zonde der hoerij, zij verderft ook de natuurlijke liefde.

Zoo ergens, dan komt hier uit hoe de zonde alle relaties scheef trekt.

De geslachtsliefde, die bij de hoerij, waar slechts de geslachtsdrijf haar rol speelt, ontbreekt, is op zichzelf goed.

Zij begint als verlieftheid, als de wederzijdsche aantrekking der twee geslachten, welke zich heeft verbijzonderd tot die van twee individuen. Als zodanig is zij een goedmoedsaandoening, een affect, en verloopt als ieder ander affect in de drie fasen van opkomst, bloei en val.

De kuische mensch, d. w. z. de mensch bij wien de geslachtsdrijf onder de tucht van zijn wil staat, zal echter verstaan, dat hij niet op ieder verliefd mag raken; en waar het hem overkomt zal hij, indien het hem niet voegt, deze goedmoedsaandoening bestrijden, doen eindigen. De ontuchtige, — dit woord nu genomen in den ruimen zin van wie zijn zinnelijkheid niet onder de tucht van zijn wil heeft, — laat echter zijn affecten vrij spel.

Het stormt altijd in zijn ziel.
Het is er een spel als van „de waterlooze wolken die van de winden omgedreven worden“. (Judas vs. 12).

De zedelijke mensch verstaat, dat de sexueele liefde moet uitloopen op den echt en dat het mitsdien plicht is te waken over zijn goedmoedsaandoeningen. Wie dat niet doet, wie zijn affecten niet weet te beheerschen, laat zijn passie willenloos opvlammen, ook waar het zedelijk niet mag.

Passie wekt streven, begeerte om te genieten in elkanders bezit.

Dit nu mag niet anders dan in den echt of de wettige verbintenis tusschen een man en een vrouw.

De onwettige verbintenis, het z.g. concubinaat, of wat men tegenwoordig aanduidt met den schoonklinkenden naam van „vrije liefde“ is, ook in het gunstige geval dat

man en vrouw elkander trouw blijven, een vergrijp aan de rechtsordering der maatschappij en bovendien een verachten van wat God in Zijn gemeene Gratie tot stuiting van de zonde juist in den echt schonk. De wettige verbintenis toch is een der machtige middelen tegen verwildering van het gezin; tegen de willekeur van den man. Wie de onwettige verbintenis schijn-vromelijk met een: „voor God getrouwd“ zoekt goed te praten, toont niet te beseffen of te willen beseffen dat het de roeping der Overheid is om in een zondige maatschappij met name de zwakken aan hun recht te helpen tegenover de sterken. Bij het concubinaat toch staan zoowel de vrouw als de kinderen, die er uit geboren worden, rechteloos.

Mag de begeerte om elkander te bezitten alleen tot bevrediging komen in den echt, gelijk elke begeerte moet ook deze staan onder de heerschappij van den zedelijke wil. Niet meer door den wil beheerschte, maar dezen overheerschende en daarbij het verstand verduisterende begeerte, is hartstocht.

Hartstocht is altijd krankheid van ziel.
Een man, die zijn geest niet weerhouden kan, is een opengebrokene stad zonder muur, zegt de Wijze in Israel (Spreekw. 25:28) en in dit beeld van een stad met een bres, een ontmantelde, teekent hij den passie-mensch; den hartstochtelijke, die in niets weet maat te houden; die geen van zijn begeerten toom en teugel weet aan te leggen; die zonder weerstand is tegenover alle indrukken van buiten, alle aanvallen op zijn zedelijke vrijheid; den mensch zonder zelfbeheersching.

En zulk een stad met een bres, een ontmantelde — is ook de onkuische, de ontuchtige.

Zoo een weet de sexueele begeerte niet te breidelen; niet te leiden door zijn verstand.

Dan komt het tot overijde en onoverdachte verliefdingen, die of weer afgebroken worden zoodat men de miselijke toestanden krijgt, dat iemand tot zes- of zevenmaal zijn trouwbeloften breekt; of in de verliefing, — gelijk het in sommige streken van ons land zelfs „zede“ is — tot een vooruitgrijpen op het huwelijk, wat altijd zonde voor God is; het huwelijk ontwijft en, wijl niemand zeker is van zijn leven, ellende kan brengen over de verleide en haar kind.

En ook waar de verleider door een „gedwongen huwelijk“ in staat is deze ellende te voorkomen, kan hij door de nog altijd ten onzent geldende fatale wetbepaling die het onderzoek naar het vaderschap verbiedt — welke bepaling Napoleon ten behoeve van zijn soldaten maakte, — niet alleen zulk een huwelijk weigeren, maar zelfs aan alle zorgen voor het in ontucht geboren kind zich onttrekken.

Zeker, een huwelijk zonder liefde, zonder de innige begeerte om elkander in lichamelijke-geestelijke eenheid te bezitten, is onzedelijk, maar niet minder onzedelijk is een huwelijk uit hartstocht.

Bij zulk een huwelijk toch vraagt men niet meer of men elkander ook mag bezitten.

En toch niet ieder man mag trouwen met iedere vrouw.

Daar zijn omstandigheden die dit verhinderen.

Hoe men ook oordeele over de z. g. „verbodene graden van bloedverwantschap“, ons in Leviticus 18 genoemd, — waarbij, wat de bekende quaestie betreft of men vrouwen mag met de zuster zijner overledene vrouw, zij opgemerkt dat dit in Lev. 18:18 niet verboden wordt — vast moet staan, dat verwantschap binnen de eerste drie graden dient gemeden.

Maar ook een huwelijk tusschen 'n man en 'n vrouw, die of in stand of althans in geestelijke ontwikkeling te veel verschillen, dient gemeden, en meer nog het z. g. „gemengde huwelijk“. Het huwelijk tusschen een christen en een niet christen, en zelfs tusschen christenen van verschillende confessie.

Niets toch staat meer in den weg aan de geestelijke eenheid van den echt, dan verschil in geloofsovertuiging. Afgezien nog van de bezwaren, die daaruit voortkomen bij de opvoeding der kinderen, leidt dit tot het groote bezwaar van niet saam te kunnen bidden.

De gepassioneerde, de hartstochtelijke mensch echter rekent niet al deze bezwaren niet, en dan komt het tot huwelijken of te na in het bloed, of beneden stand, of met verschil in geloofsovertuiging.

Is het huwelijk de innigst denkbare vereniging van twee menschen, juist omdat menschen *sondaren* zijn, kan het alleen gelukkig wezen en blijven wanneer de gemeene Gratie de zonde in die twee menschen stuit; kan het alleen beiden tot zegen zijn,

wanneer de bijzondere Genade de heilige liefde in hun harten doet opbloeien. Waar de heilige liefde, de naastenliefde van 1 Korinthe 13, niet aan de natuurlijke liefde haar wijding geeft, — is het geen christelijke huwelijk, en waar de gemeene Gratie zich terugtrekt en de zonde dus niet meer wordt ondergehouden, wordt het vroeg of laat een ongelukkig huwelijk.

De zonde vlamt dan al hooger op. Ook de zonde der onkuishheid. De onkuishheid in het huwelijk, tegenover elkander.

Het geestelijke, de „zielsvermenging“ zooals Bilderdijk zong, gaat er dan uit weg, en wat blijft is alleen het zinnelijke.

In dagen van zedelijk verval, als de onze, slaapt dan bovendien de schandelijke zede weer in, om, door geweldadig ingrijpen in Gods natuur-ordinantie, het vader- en moeder-woorden te voorkomen. In al breeder kring gaat men het dan dwaasheid en erger achten, dat er in een gezin meer dan hoogstens twee kinderen geboren worden.

Maar de HEERE zegt in Zijn Woord: Wee dien, die tot den vader zegt: wat geneert gij? en tot de vrouw: Wat baart gij? (Jes. 45: 10).

En Hij toornt tegen zulke praktijken en Hij komt met Zijn oordeelen over maatschappijen en volkeren, waarin mannen en vrouwen zich dus bezondigen.

En waar de bijzondere Genade niet heiligt of althans de gemeene Gratie niet stuit, is er gevaar dat de zonde der onkuishheid straks uitbreken zal ook met anderen. Dan komt het tot echtbreuk.

Tot een breken van den echt.

En de echtscheiding, die, naar Gods Woord, alleen op deren grond en op dien der „kwaadwillige verlaten“ (1 Korinthe 7: 15) door de Overheid mag voltrokken, is dan ook niet dan een voor ontbonden verklaren van een echt die metterdaad ontbonden is. Toch moet ook hier een man of een vrouw weten wat zijn, wat haar plicht is, en het kan plicht zijn om, althans waar berouw wordt betoond, niet van zijn recht gebruik te maken, maar den echt voort te zetten, na, wat altijd plicht is voor den Christen, te hebben vergeven.

Over de zonden van Sodom en Lesbos en heel den afgrond van het tegen-natuurlijke; de gruwelen van de tot waanzin geworden onkuishheid der antieke wereld, welke het Christendom heeft weten terug te dringen tot een verborgen hoekje der maatschappij, maar die thans, bij de toenemende ontkenning der Europeesche wereld, als ontkenning der daemone uit de diepte, zich weer aan de oppervlakte vertoonen, werpen wij hier liever een sluier. Want hetgeen heimelijk van hen geschiedt is schandelijk ook om te zeggen (Efeze 5: 12).

Ten slotte zij hier nog gewezen op wat reeds boven werd aangeduid als de *incitamenta luxuriae*.

Dit is wat onze Heidelbergse Catechismus bedoelt wanneer hij, sprekend in het antwoord op vraag 109 van „alle onkuishheidsdaden, gebaren, woorden, gedachten, lusten die God verbiedt,“ daarop laat volgen: *al wat den mensch daartoe trekken kan*.

Al wat tot wat de onkuishheid aanprijkt, aanhitst. Wie den mensch, den zondigen mensch kent en het daarbij ernst is met Gods gebod, zal verstaan, dat het plicht is deze *incitamenta* te mijden. En daarom is het dan ook niet alleen plicht zich eerbaar te kleden, en op het stuk van spijs en drank voor onmatigheid zich te wachten; in het gezellig verkeer tegen al te groote gemeenzaamheid te waken; maar ook zich te onthouden van dans- en komediebezoek, en niet minder van de muziek en de kunst in het algemeen, — tot welke laatste een groot deel van de letterkunde onzer dagen behoort — welke de zinnelijkheid opwekt.

Dat alles toch is het „wereldsche“ in den slechten zin van het woord, en wie daartegen niet op zijn hoede is, maakt zich den strijd tegen de zonde in het eigen hart noodeloos zwaarder of lijdt er des te smadelijker nederlaag door.

„Gij proeft mijn hart dat 't met U is.“

Maar Gij, o Heere, kent mij, Gij niet mij, en proeft mijn hart, dat het met U is. Jeremia 12: 3a.

Storingen in uw verborgen omgang met uw God kunnen meer dan één oorzaak hebben.

De meest geheimzinnige voor u vroom gevoel is wel, als het aangezicht Gods zich terugtrekt, om u, door het gemis, tot sterker dorsten naar God te prikkelen. De meest voorkomende is, als de aardse zaken u zoo innemen en bezighouden, dat uw ziel er als in verstrikt zit. En de meest uw ziel ergerende is, als er een begane zonde in den weg kwam, en die zonde niet alleen de gemeenschap met uw God brak, maar ook u een hinder bleef, om in de nabijheid van den Heilige terug te keeren.

Alleen van een begane zonde is hier sprake. Van een woord, van een daad, waarvan ge, toen ge er voorstondt, voelde, dat 't u zonde zijn zou, en waarvoor ge toch niet uit den weg gingt.

Een zondige neiging, een zondige stemming, vooral een zondige begeerte kan ook zeer zeker storend op uw gemeenschap met uw God werken, maar daarbij is de werking toch een andere. Immers aan deze zijde van het graf zal dat zondig innemend u steeds bijblijven, en toch boeit dit, op zichzelf, en mits ge het niet koestert, uw verborgen omgang met uw God niet. Uw verborgen omgang met uw God is steeds in Christus, en dit spreekt juist uit, dat ge niet als een heilige, maar in u zelf als een zondaar tot uw God komt.

Maar met een zonde die ge begaan hebt, staat het heel anders. Dan was er inwilligheid, toegeven, er toe overgaan; en dan verschiet op eens het licht van Gods vriendelijke aanschijn,

dan wordt het voor u donker naar den kant van uw God toe, en komt er een neiging in u op om uw God te ontvluchten, dan om nabij uw God te zijn.

Duidelijk ontwaren we die kentering in onze zielestomming terstond en op 't allerpijnlijkst, zoo het een zonde was die ons aangreep; een zonde die, eens begaan, ons zelf ontroerde, en waarvoor we wat liefs gaven als we de vlek ervan onmiddellijk weer van onze ziel konden afnemen. Als het, om eens laag menselijke taal te spreken, een *erger* zonde was.

Want in niets komt ons laag zedelijk standpunt zoo bitter droef uit, als in het zoo goed als geen weet hebben van onze kleine dagelijkse zonden. Versuimde plichten; onliefs heden; uitingen van egoïsme, van hoogmoed, van zinnelijkheid; kleine onwaarheden, kleine oneerlijkheden, en wat dies meer zij.

Dit is nog heel iets anders dan wat David noemt: „de verborgen afdwalingen“. Dat zijn afdwalingen, die wel een vlek op ons kleed geven, maar nog te fijn, dan dat ons grof oog ze ontdekken zou.

Dit doelt op zonden waarvan we nog geen weet hebben, en waarvan we eerst bij meer gevorderde zelfontwikkeling de zonde zullen insien.

Maar van onze „niet zoo erger“ zonden hebben we die weet wel. Alleen maar, we raakten er aan gewoon. Ze ontrosten ons niet meer. Onze ziel reageert er niet meer op. En ook van die soort zonden geldt het nu zeer zeker, dat ze uw verborgen omgang met uw God belemmeren, maar ze storen niet. Ze breken niet al wat bestond, maar hebben alleen tengevolge dat uw verborgen omgang met uw God een zeer gebrekkige, een omgang op een afstand blijft, en dat ge tot de rijker genieting van dien omgang niet doordringt.

Van storingen in die gemeenschap met uw God door uw zonde is dan eerst sprake, als ge gemeenlijk nabij uw God leeft, Hem kent in al uwe wegen, en in het heilgeheim zijt ingewijd, en dat er nu een zonde door u begaan wordt, die u ontroert en aangrijpt, en teweeg brengt, dat er een donkere wolk voor uw hemel trekt, en ge op uweelen wordt teruggeworpen, en voelt dat ge uit den lieflijken omgang met uw God uit zijt geraakt.

Van zulk een storing gewaagt David in Psalm 39, en hij komt er voor uit, dat die storing aanheeld, omdat hij zweeg.

„Toen ik zweeg was uwe hand dag en nacht zwaar op mij.“ Maar eindelijk verbroekt hij dat zwijgen.

„Ik zeide, ik zal belijden doen voor den Heere.“

Dit doet hij, en nu op eens is de storing weggenomen. Nu zoekt en vindt hij zijn God weer, en nu jubelt hij: „Hierom zal U ieder heilige aanbidden in vinderstijding. Gij omringt mij met vrolijke gerangen van bevrijding“. Ja, nu ontmoet hij zijn God weder, en die God stoot hem niet af, en niet terug, maar zaliglijk hoort hij 't zich in de ziel fluisteren: „Ik zal u raad geven, mijn oog zal u zijn.“

En metterdaad ligt in deze Davidische ziels-ervaring de eenige juiste diagnose, en het eenig doeltreffend medicijn.

Als we zoo zwak, een zoo slecht waren, om willens en wetens een zonde te begaan, dan is de eerste indruk, die 't op ons maakt, dat we voor onzen God willen schuilen, dat we bang zijn om weer voor zijn aangezicht te verschijnen, en dat we ons met de bittere heugenis van onze zonde in onszelven terugtrekken.

Niet uit vijandschap, maar uit vrees. Niet uit onwil, maar uit beschaamheid. We weten dan wel dat we weer naar onzen God terug moeten, maar we stellen het uit. We zouden willen bidden, maar we laten er liefst wat tijd over heen gaan.

En juist in dat doffe, dat zielbeklemmende zwijgen, raken we steeds verder van onzen God af.

Dat is de diagnose, d. w. z. de juiste verklaring van de wonde, waaraan onze ziel op zulk een oogenblik bloede.

En het eenig juiste medicijn is, dat ge onmiddellijk uw zwijgen afbreekt, dat ge er geen gras voor laat groeien, dat ge op staanden voet de eenzaamheid zoekt, in die eenzaamheid op de knieën valt, en, zonder u zelf te sparen, klaar en open uw begane zonde voor uw God belijdt, en Hem aanroept om vergeffenis, ja, Hem smeekt, dat Hij zijn Heiligen Geest niet van u wegneme.

Het is zoo, dat kost tijd, daartoe moet ge uzelf op zoo'n oogenblik geweld aandoen; ge gevoelt dan de scherpte van Gods toorn, en ge moet, door dien toorn heen, naar de genade grijpen.

Maar de uitwerking ervan is altoos verstand. Juist zoals David het uitsprak. Het breekt opeens den band dien uw zonde over uw hart sloeg.

Er smelt iets in uw ziel, en in die smelting komt de bevrijding, komt de verlossing, komt de versoening, en uw God nadert u in zijn trouwe, zoals Jezus het ons in den berder met het verloren schaap voorbeeld. Ja, het is of uw God u in zulk oogenblik nader dan ooit nabij komt, om u in zijn oneindige ontferming te doen gelooven.

Satan fluisterde u in: „Blijf van uw God af“, maar uw Vader in de hemelen riep u toe: „Neen, kom tot Mij, mijn kind.“

In die toenadering van uw schuldbelijden hart tot uw God, en van uw God tot uw ziel, is de storing die intrad, te niet gedaan.

En het is u weer goed, o, zoo onuitpreklijk goed, weer nabij uw God te zijn.

En wat is nu van die genezende zielswerking het geheimnis?

Ligt het niet in wat Jeremia uitriep: „Heere, Gij kent mij, Gij niet mij, Gij proeft mijn hart dat het met U is.“?

Wat bij Psalmist en Profeet de zielsuiting zoo ontroerend maakt, is, dat heel hun leven en heel hun existentie gevat is in het kader van een strijd voor of tegen God.

Een strijd tegen God van satan, een strijd tegen God van de onheilge machten der wereld, een strijd tegen Gods heiligheid in elke zonde. Nooit bij hen de zwakke, lafzede taal van een zich ontwikkelend en insinkend zedelijk leven. Neen, maar alles rechtstreeks met God, als aller dingen middelpunt, in levend verband gezet.

Een strijd van alle zonde en ongerechtigheid tegen God, en een strijd van God tegen alle zonde en alle ongerechtigheid.

Een strijd der eeuwen, van 't paradijs af, en voortgaande tot de voleinding der eeuwen, als God in Christus over den laatste vijand triomfeeren zal.

En in dien strijd een ieder van ons gemengd en betrokken. Zoo we zonde begaan, aan de zijde van satan tegen God, en zoo we uit het geloof leven, aan de zijde van God, met God tegen satan.

Zoo is der proteten en der apostelen levensopvatting, en zoo moet ook de onze zijn, de diep aangrijpende levensopvatting van elk kind van God.

En wat is nu een zonde die we begaan? Wat anders, dan dat we in een boos oogenblik de macht der boosheid tegen onzen God steunen, en met satan tegen onzen God ingaan?

En is dit zoo, wat is belijdenis van uw zonde doen dan anders, dan dat ge, dit insidende, ijlende, onmiddellijk, de slagorde van satan weer verlaat, om naar de slagorde van uw God terug te keeren, smeekende of ge weer verwardigd mocht worden, om weer in zijn slagorde, om weer met uw God te strijden?

En nu komt het beroep van uw hart op de alwetende kennis van den God aller ontfermingen.

Had ge dat bedoeld, om nit de slagorde van uw God naar satan over te loopen?

Neen, en driewerf neen.

Ge hadt er niet op gedacht; de gedachte aan zulk een boosheid was niet in u opge komen. Ge liet u verrassen. Ge gleed uit zonder 't ontzettende van uw daad te verstaan.

En nu, nu ge 't indenkt, dat het *dit* toch was wat ge deedt, nu doet ge op uw God zelf een beroep.

Neen, in het diepste van uw hart hebt ge uw God niet willen verlaten; en uw zieldeed, uw berouw, uw zelfverwijt is veeleer, dat ge nochtans aan een daad van vijandschap tegen uw God u hebt schuldig gemaakt.

En daarom pleit ge nu, 't Hem, den Kenner van uw hart, afvragend, of Hij die uw hart proeft, dat hart niet zóó ziet, en zóó kent, dat het in zijn diepsten grond toch met Hem en tegen satan is.

Amsterdam, 27 April 1906.

De Utrechtsche vergadering.

De eerste vergadering, die de Gereformeerde Bond tot vrijmaking der Kerken te Utrecht hield in de Paaschweek, schijnt niet zonder succes te zijn geweest.

Een kleine 200 tal leden traden terstond toe. De Statuten zijn goedgekeurd en een vast Bestuur is benoemd. De morgen- en avondvergadering werden door een talrijk publiek, uit alle deelen des lands opgekomen, bijgewoond.

Uit de gehouden discussiën blijkt, dat het eigenlijke doel: de *vrijmaking der kerken*, voorloopig nog niet aan de orde wordt gesteld. De middelen en wegen om daartoe te komen, moeten eerst nog nader overwogen worden. Ook zal een ernstige propaganda moeten voorafgaan, voordat de begerde eenheid van alle Gereformeerden om deze banier bereikt is.

Het eerste middel daartoe zal wezen de oprichting eener theologische faculteit of van een reeks leerstoelen, om „goede degelijke Gereformeerde predikanten te krijgen als pioniers op den kassel“. Al hebben we tegen het „aanvullingssysteem“ ernstige bezwaren, toch stemmen we gaarne toe, dat met het oog op de bepalingen der Hervormde Kerk geen andere weg kan ingeslagen worden, wanneer men niet terstond tot een breuke met de Hervormde Kerk wil komen. Wanneer het aan deze Vereeniging gelukt een stel van vijf degelijke Gereformeerde hoogleraren aan een der Rijks-universiteiten aangesteld te krijgen, dan ligt hierin metterdaad een winst voor de Gereformeerde zaak, die we niet gering willen achten.

Het ietwat nevelachtige waas, dat nog altoos omtrent het eigenlijke standpunt van dezen Bond hangt, is op deze eerste vergadering niet geheel weggenomen. Althans de motie, die op de ochtendvergadering werd aangenomen, mist nog de scherpe belijding, die tot afbakening der grenzen noodig is. Ze luidde aldus:

De Vergadering, gehoord het referaat van Prof. Dr. H. Vischer, gehoord de discussiën.

Van oordeel: dat de tegenwoordige organisatie in strijd is met — en dienstegevolge nadeelig werkt voor de bevordering van het Gereformeerde leven in de N. H. Kerk;

dat de opheffing der synodale organisatie dus gewenscht is;

dat opheffing niet kan bereikt worden langs den weg van verzet tegen de bestuursinrichting, dat de staat, die eigenmachtig deze organisatie heeft opgelegd, aangewezen is het de kerken daarmede aangedane onrecht goed te maken;

dat de vergadering zich nog niet wenscht uit te spreken over den tijd wanneer, en de wijze waarop dit zal kunnen plaats grijpen; Besluit zooveel in haar is, propaganda te maken om deze gedachte in breder kring ingang te doen vinden.

Vooraf de derde alinea, dat verzet tegen de bestuursinrichting der Hervormde Kerk niet de weg is om de Kerken vrij te maken, schijnt ons weinig in overeenstemming met de oorspronkelijke leuze, dat men den *weg van Groen* wilde bewandelen.

Gaarne wachten we echter de nadere ontwikkeling der beginselen af. Het zou onbillijk zijn, van broeders, die zich eerst aangordden tot den strijd, reeds een beslist plan de campagne te vragen.

De rede, die Prof. Vischer uitsprak en waarvan de tweede druk reeds verscheen, — de titel luidt *God en mijn recht* — bevelen we gaarne ter lezing en overweging aan. Al is ze voor een volksvergadering wellicht ietwat te filosofisch opgezet, al zouden we liever een kreet der conscientie hebben beluisterd, een Luther woord: Hier sta ik, ik kan niet anders, zoo waarlijk helpe mij God, — toch heeft Prof. Vischer in deze rede uitnemende dingen gezegd.

Vooraf zijn bealst een manlijk optreden tegen de verwatering der zoogenaamd confessioneele partij, die politiek en kerkelijk onder vromen schijn liefdelijk de zegepraal van het liberalisme in de hand heeft gewerkt, waardeeren we zeer. Er trilt heilige verontwaardiging in zijn woord, wanneer

hij de ficties van het Hoedemakerianisme striemt. En bovenal, er is in deze rede een woord, dat hope biedt voor de toekomst. Het is dit:

Wat wij hebben te doen onder de Synodale organisatie is dit: nooit een conflict uitlokken en nooit onze conscientie verkrachten. Wij moeten geen eigenwilligen godsdienst najagen en ook nooit vergeten, dat we Gode meer gehoorzaam zullen zijn dan de menschen. Wij willen geen revolutie tegen de besturen, maar ook niet tegenover ons levensbeginsel. En te voluit tegen ons eigen Gereformerd beginsel is het, als wij de reorganisatie zouden steunen die een volkskerk tot einddoel heeft, en niet de Gereformeerde kerk met de handhaving harer belijdenis. Staatsgodsdienst en volkskerk rusten op dezelfde miskenning van de werkelijkheid als de Synodale organisatie. En zij moeten noodzakelijk hebben hetzelfde resultaat. En daarom van dat alles is niets te wachten.

Gode meer gehoorzamen dan den menschen, dat is het woord dat alleen de banden der Kerken slaken kan.

Zoodra dat beginsel werkelijkheid wordt, is de banvloek der Synodale organisatie gebroken.

Een nieuw tekstregister.

Door de goede zorg van een tweetal studenten is een nieuw tekstregister op de werken van Dr. A. Kuypers gemaakt, waarin staat aangegeven in welke boeken of brochures de teksten behandeld zijn.

Reeds twee van deze tekstregisters bestonden. Het ene loopt over de jaargangen van *De Heraut*, het andere over de verschillende werken van Dr. A. Kuypers. Het laatste tekstregister is echter uitverkocht en kan ook geenszins op volledigheid bogen, daar tal van werken van Dr. Kuypers den stamstam niet ten dienste stonden of niet gebruikt zijn.

Het nieuwe tekstregister, dat thans ter perse is, is met groote zorg bewerkt en omvat alle dusver verschenen werken van Dr. A. Kuypers. Hoeveel uitgebreider dit nieuwe register is, blijkt, wanneer men de behandelde teksten in de twee eerste hoofdstukken van Genesis nagaat. De beide vorige tekstregisters hadden saam bij Gen. 1: 180, het nieuwe heeft 326, een verschil van 146 tekstopgaven dus; evenzoo bij Gen. 2: de oude tekstregisters hebben saam 117, het nieuwe 228, een verschil van 111.

Daarbij hebben de bewerkers gezorgd, dat bij dit tekstregister afzonderlijk verkrigbaar is een korte inhoudsopgave van de gedrukte, maar niet in den handel verkrijgbare collegedictaten van Dr. A. Kuypers, waardoor het voor de bezitters dezer dictaten veel gemakkelijker zal worden ze op een of ander punt na te slaan.

De groote nauwkeurigheid, waarmede dit alles bewerkt is, doet den opstellers eer aan. De prijs van het tekstregister, dat ongeveer 400 pagina's zal bevatten, is niet te hoog. Het tekstregister alleen kost f 6; de inhoudsopgave der loci f 1.

Degenen, die op het werk willen intekenen, worden verzocht hun naam en adres te willen opgeven aan H. Hasper jun. Marxstraat 344, liefst voor half Mei.

De weg van Groen.

VII.

Eer we onze artikelen over Groen's kerkelijk standpunt eindigen, dient nog de vraag beantwoord, hoe Groen over het al of niet geoorloofde van afscheiding dacht.

Gelijk bekend is, heeft Groen de Afscheiding van 1834 veroordeeld. Ze was volgens zijn overtuiging prematuur, d. i. ontijdig. Ook in 1868, toen het proces-Zaalberg aan de orde was en Dr. Schwartz bij Groen op Afscheiding aandrong, herhaalde hij opnieuw, dat hij Afscheiding voorbarig achtte. „Bij uitnemendheid prematuur en averechts lijver-betoon“. (Kerkgem. Overleg. V, p. 96).

Was Groen daarom absoluut tegen Afscheiding; achtte hij Afscheiding nooit geoorloofd; stond hij op standpunt der Hoedemakeriaanse partij, dat liever alles moest geduld, dan tot Afscheiding over te gaan?

Ook hierover heeft Groen zich duidelijk genooit uitgesproken. In de Verklaring van Beginselen, in 1848 opgesteld, zegt Groen:

„Men wil geen afscheiding, maar wij zullen ons afscheiden, zoo men ons bewijst, dat de Symbolische Schrift in het Kerkgenootschap geen wettig gezag heeft; dat elk uitzicht op verbetering en herstel onder de vrome wenschen of droomerijen van welmeenend zelfbedrog behooren“. (Verspr. Geschr. II, p. 103).

Evenzoo in de *Narede na vijftienjarige strijd* 1855 p. 70.

„Geen afscheiding maar Kerkherstel moet worden bedoeld.“

„Afscheiding kan het gevolg zijn; maar onder den vorm van zoodanig eene Vrije Kerk (waardoor ook bij en wellicht om haar volkomen afscheiding van den Staat) de rechten eener Christelijke Natie, de regten eener Protestantische bevolking kunnen worden beschermd.“

Niet minder bealst in *Le Parti Antirevolutionnaire et Confessionnel* 1860 p. 4.

„Nous sommes chez nous; ce n'est point à nous de sortir d'ici et nous n'en sortons que chassés.“ (Monod) Il faut y rester, afin même si l'on est chassé, de ne sortir qu'avec les honneurs de la guerre et remporter dans la défaite un succès réel; après avoir mis la véritable question en évidence; après avoir averti et éclairé les masses, après avoir grandi dans l'Eglise établie et préparé ainsi une de ces retraites collectives, qui emportent, comme disait M. de Gasparin, les institutions et le drapeau. Il faut rester dans l'Eglise, mais pour

lutter. La lutte doit s'établir sans compromis, sans relâche, jusqu'à ce que le but soit atteint et que l'Eglise ait triomphé, soit qu'elle se reorganise sur ses immuables bases, soit, que cédant à l'injustice et à la force, elle se dégage des formes désormais mensongères.“

Als in 1868 de procedure-Zaalberg den Kerkeraad van 's-Gravenhage voor het moeilijke dilemma plaatst: of een modern predikant te dulden of door verzet tegen de Synode het gevaar te loopen van afgezet te worden, verklaart Groen: „De Kerkeraad mag Dr. Zaalberg nimmer weder toelaten als predikant, zelfs niet al zou van een non possumus *ontslag en scheiding* het gevolg zijn“. (Kerkgem. Overleg V, p. 52).

En nog duidelijker ontwikkelde Groen zijn denkbeelden, toen hij in No. VI van zijn Kerkgemeentelijk Overleg aan Dr. Schwartz duidelijk wilde maken, waarom hij het oogenblik voor een *individuele* afscheiding van de Hervormde Kerk niet gekomen achtte. Hij verwees hem naar het voorbeeld van Thomas Chalmers, den stichter der Vrije Kerk in Schotland.

Bedrieg ik mij niet, dan heeft de geloofsheid, wiens invloed en voorbeeld aldaar beslissend geweest zijn, dan heeft Thomas Chalmers, bedachtzaam en onverschrokken, geen scheiding bedoeld. Zij is het *ultimatum remedium* geweest. Hij was voor verbodkleding beducht; daarom heeft hij aangehouden, niet tot uitwijken, maar tot een strijd die, door eensgezindheid en samenwerking, ook toen scheiding onvermijdelijk werd, verbodkleding voorkwam. En waardoor verkreeg men eene zoo treffelijke uitkomst? Omdat, toen de onafhankelijkheid der kerk in geestelijke zaken aangerand werd, het feit, in één Gemeente (buiten 's lands nauwelijks bij name bekend) van Staatswege gepleegd, als beslissend voor de gansche Kerk, het sein gaf van een dragtig verzet.

Om daarna hieruit de volgende les voor Nederland te trekken:

Het voorbeeld van dezen even geniale als godvruchtigen leidsman geeft ons Nederlanders tweedielig les. Niet aan scheiden te denken, eer door een strijd van den echten stempel, eer door eensgezindheid en belevend moedetoorn, in de Kerk zelf reeds een herlevende Kerk, als zelfstandig geheel en rijpe vrucht, gevormd zij. Voorts, even gelijk in Schotland, den strijd zaai te trekken op het punt, waar, om de onmiskenbaarheid van het regt, of de zege behaald, of, door het ralliement der geestverwanten, zelfs in de nederlaag, een soort van zegepraal bereid wordt.

Groen's standpunt zal hiermede duidelijk genoeg zijn geworden.

Groen wilde geen afscheiding. Hij *begeerte* haar niet; hij zou haar niet *uitlokken*; hij zou haar niet eigenmachtig in het leven roepen.

Want afscheiding beteekende, dat men den strijd in de Hervormde Kerk opgeeft; het huis, dat ons wettig toekwam, verliet; aan den vijand gewonnen spel gaf.

Individuele afscheiding, als personen zich onttrokken aan de Hervormde Kerk, was daarom ongeoorloofd, zoolang nog hoop op herstel bestond.

Maar waar men in de Kerk bleef, daar moest het zijn om te strijden; te strijden zonder ophouden, zonder ooit kamp te geven, zonder eenig compromis. Een strijd niet met machteloze protesten en nog machtelozer adressen, maar een strijd met daden, waardoor men tegenover elk goddeloos bevel eener onwettige Synode een non possumus plaatste.

Die worsteling, zoo opgevat, dat doorzag Groen uitnemend goed, zoo tot een *crisis* moeten leiden. Een crisis die of tot de overwinning leidde en de Kerk herstelde op haar onwankelbaren grondslag of zou eindigen met afzetting, het uitgejaagd worden uit het Kerkgenootschap, een afscheiding.

Afscheiding kon het gevolg zijn. En Groen toonde ook daarin zijn machtig veldheerstalent, dat hij reeds vooruit met vaste hand de lijnen trok, waardoor de schijnbare nederlaag een feitelijke victorie worden kon.

Begin met het volk, de breede massa in te lichten. Vorm zoo in de Kerk, het uitwendige genootschap, een *herlevende kerk*. Concentreer dan den strijd met de Synode op één punt, waarbij de onmiskenbaarheid van het recht klaar en duidelijk in het oog springt. Waag dan den veldslag, en al behaalt ge de overwinning niet, uw nederlaag zelf zal een overwinning zijn, want ge neemt de vlag mee en trekt met krijgsmans-er uit.

Geen individueele afscheiding, maar een „retraite collective“, een terugtocht, waarbij het leger vast aaneengesloten blijft en „door het ralliement der geestverwanten een soort van zegepraal bereid wordt“. — dat wilde Groen.

Slechts één vraag blijft nog te beantwoorden over.

Moest men dan wachten met den beslissenden slag „totdat alle Evangeliebelijders als een eenig man zich solidair verklaarden“?

Zoo oordeelde Dr. Bronsveld in 1868, die daarom „de tijd nog niet gekomen achtte“ om trouw te zijn. Dezelfde uitvlucht, die ook thans nog telkens vernomen wordt. Ziehier wat Groen daarop antwoordde.

Neen voorwaarde, die tijd is niet gekomen. Doch ik voeg er bij: Die tijd zal nimmer komen.

Nooit is er tot kerkherstel, in tijden gelijk wij thans beleven, iets wezenlijks verricht door hen die gewacht hebben tot dat al de belijders van het evangelie, als een eenig man, zich solidair verklaarden en uitriepen: „Nun mit Gott wir wollen's wagen.“

Kerkherstel is voorbereid of tot stand gekomen, ook door één enkel man, die, in den geest der martelaren, in den geest van een Huss of van een Luther, uit pligbesef, zeide of dacht: „Ik kan niet anders, al zou ik alleen staan; en ook aldus sta ik niet alleen, want de Heer is met mij, en, ook in het bezwijken, overwin ik.“

Die tijd, dat alle geloovigen een lijn trekken, zal nooit komen. Wie daarop

wachten wil, zal

wezenlijks verricht

Kerkherstel is

de geest der mart

Luther weer vaar

desmoods één ma

verklaren: Ik kan

helpe mij God Al

Dat is de weg v

Een niet onbeve

dat wat Groen in

Kerkeraad aanre

water gelijkt op

Amsterdamschen

Een oordeel, w

kwalijk kan ontk

Metterdaad be

1886 zelfs tot in

aan het plan, dat